

ГНОСЕОЛОГІЯ

УДК 165.023:140.8

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.1.3>**Рошкулець Роман Георгійович**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та культурології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
вул. М. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0009-0007-1283-0940

СВІТОГЛЯДНІ ПЕРЕДУМОВИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОСТПРАВДИ ЗАСОБАМИ НЕКЛАСИЧНОЇ ЛОГІКИ

Вступ. *Феномен постправди став не лише характерною ознакою нашого часу. Він докорінно змінює цей час, впливаючи на звичні форми, прийоми, методи пізнання і комунікації, в чомусь видозмінюючи їх, деє трансформуючи, деє же деконструюючи. Загалом постправда є наслідком постмодерної доби, і через те сучасним феноменом. Та незалежно від того, чи вважаємо ми її давньою, чи сучасною, в нинішніх умовах її поява ніби детермінується самими обставинами соціокультурного буття і мовби напрошується до появи і побутування в культурному просторі.*

Мета дослідження. *Тож потребує вивчення, з-поміж іншого, логіко-епістемологічна природа постправди, її своєрідні логічні схеми і підходи до мислення, особливо у зіставленні з класичними підходами і канонами раціональності. Важливий і соціально-психологічний фон постправди, особливо ж філософське обґрунтування його побутування в сучасній культурі, на чому ми й зосередимось у статті.*

Завдання статті полягають у:

- аналізі наявних концептуальних підходів до дослідження постправди;
- виокремлення логіко-епістемологічних моментів, що теж справляють великий, навіть визначальний вплив на формування змісту постправди, попри її загалом суб'єктивно-емоційний характер;
- виявлення кореляцій між логічним та епістемологічними елементами постправди та її соціокультурними і світоглядно-аксіологічними координатами.

Методи дослідження. *Методологічними основами нашого дослідження є діалектичний підхід до вивчення внутрішньо суперечливих проявів феномену постправди як при її формуванні, так і безпосередньо у функціонуванні в суспільстві й культурі. Також звертаємось до методологічних прийомів тих дослідників, які працювали і нині вивчають сферу критичного мислення, яке є чи не основним інструментом протидії негативним когнітивним, а отже й світоглядним і психологічним наслідкам постправди. До таких віднесемо, зокрема, Д. Канемана, Т. Чатфілда, І. Хоменко, Л. Макінтайра, С. Фуллера та ін.*

Результати дослідження. *Плюралістичність, відкритість і поліфонічність інформаційної доби далеко не завжди йдуть на користь істині як меті пізнання. Сама постправда як своєрідна візитна картка доби етимологічно краще відтворюється як “пост-істина”, тобто ситуація після істини. Пробуючи відповісти попередньо на питання про те, яку саме істину прагне замінити собою постправда, можна напевно стверджувати, що жодну. Епістемну наукову істину речей вона нездатна замінити в силу автономності наукового дискурсу, яка зберігається навіть в умовах постнекласичної раціональності, софійну ж істину-алетею вона не замінить через самодостатність останньої і нередукованість її до реальності симулякрів і постправд.*

Концептуально можна з'ясувати становище істини чи, краще сказати, ставлення до істини, в умовах світу постправди, порівнявши моделі багатозначних логік – Я. Лукасевича,

Д. Бочвара, Е. Поста. В першій третє істиннісне значення, яке додається до двох основних – істини і хиби – отримує фактично значення альтернативи між істиною і хибою, в другій це третє значення навпаки означає «і істинно, і хибно водночас», поєднуючи непоєднуване і зводячи істиннісний результат до абсурду. В третій істина і хиба як крайні полюси включаються в більш загальну картину.

Пропонуючи проміжні значення істинності між істиною і хибою, некласичні логіки можуть стати інструментом концептуального зображення світу постправди. З одного боку, некласичні логіки усувають пізнавальний ригоризм і класичну епістемологічну однозначність класичної логіки, звільняючи простір для світоглядно-сміслових варіацій, для поліфонії думок тощо. З іншого, нерідко саме строга двозначність класичної логіки мимоволі зумовлює появу когнітивних викривлень, таких як, наприклад, хибна альтернатива. І тоді вже некласична логіка допомагає уникати таких явищ, які досліджуються зараз в сфері саме сучасної логіки та критичного мислення.

Важливе значення мають і зразки суто філософського аналізу проблем очевидності, істинності, доказовості пізнання, як у вченні про ідоли Ф. Бекона або концепції універсального сумніву Р. Декарта. Ці та інші вчення в ті чи інші епохи передували і фактично випереджали саме явище постправди, передбачаючи його появу.

Ключові слова: постправда, метафізика, некласична логіка, критичне мислення, істина і хиба, світогляд, комунікація, цінності.

Вступ. Феномен постправди став не лише характерною ознакою нашого часу. Він докорінно змінює цей час, впливаючи на звичні форми, прийоми, методи пізнання і комунікації, в чомусь видозмінюючи їх, десь трансформуючи, десь же деконструюючи. Загалом постправда є наслідком постмодерної доби, і через те сучасним феноменом. Та незалежно від того, чи вважаємо ми її давньою, чи сучасною, в нинішніх умовах її поява ніби детермінується самими обставинами соціокультурного буття і мовби напрошується до появи і побутування в культурному просторі.

Мета дослідження. Тож потребує вивчення логіко-епістемологічна природа постправди, її своєрідні логічні схеми і підходи до мислення, особливо у зіставленні з класичними підходами і канонами раціональності. Важливий і соціально-психологічний фон постправди, особливо ж філософське обґрунтування його побутування в сучасній культурі, на чому ми й зосередимось у статті.

Завдання статті полягають у:

- аналізу наявних концептуальних підходів до дослідження постправди;
- виокремлення логіко-епістемологічних моментів, що теж справляють великий, навіть визначальний вплив на формування змісту постправди, попри її загалом суб'єктивно-емоційний характер;
- виявлення кореляцій між логічними та епістемологічними елементами постправди та її соціокультурними і світоглядно-аксіологічними координатами.

Методи дослідження. Методологічними основами нашого дослідження є діалектичний підхід до вивчення внутрішньо суперечливих проявів феномену постправди як при її формуванні, так і безпосередньо функціонуванні в суспільстві й культурі. Також звертаємось до методологічних прийомів тих дослідників, які працювали і нині вивчають сферу критичного мислення, яке є чи не основним інструментом протидії негативним когнітивним, а отже й світоглядним і психологічним наслідкам постправди. До таких віднесемо, зокрема, Д. Канемана, Т. Чатфілда, І. Хоменко, Л. Макінтайра, С. Фуллера та ін.

Результати дослідження. Дослідження явища постправди зараз в центрі уваги багатьох дослідників. Сама постправда стала своєрідним інтелектуальним трендом в інформаційну добу. Втім переважно аналізуються суспільно-політичні, соціально-психологічні або ж медіа-комунікативні грані цього явища. Якщо ж говорити про логіко-епістемологічні чинники формування і функціонування постправди як домінуючі у дослідженнях (що не відмінняє уваги і до інших, згаданих щойно проявів проблеми), то звернемо зокрема до висновків таких авторів, як Л. Сумарокова, Є. Бистрицький, В. Висоцький, І. Хоменко, А. Єрмоленко та ін.

Пригадаємо зокрема зразок логіко-філософського аналізу сучасної ситуації істинності з комунікативних позицій. Саме такий аналіз здійснює Л. Сумарокова, згадуючи зокрема такі засоби ефективності сучасної комунікації як «образ власного Я», адаптація до аудиторії чи наратив. Вони, як і інші регулятори комунікації і, як наслідок, засоби формування комунікативної істинності в нинішніх умовах, маючи очевидно позалогічну природу, потребують логічного аналізу в теорії дискурсу, теорії комунікації тощо. Серед іншого, автор вказує на розходження в способах доведення істини між логікою і риторикою, які здавна конкурували в питаннях обґрунтування думок, спираючись, відповідно, на філософські аргументи і на переконливість для публіки [7, с. 242].

Говорячи про дискурс, згадаємо дослідження А. Єрмоленка, який з позицій комунікативної філософії і трансцендентальної прагматики, виявляє універсальні передумови сучасних уявлень про істинність, що формуються в діалозі, розбирає парадоксальні аспекти і складнощі даних явищ [3].

І. Хоменко вивчає з погляду сучасної формальної і неформальної логіки можливості досягнення логічної ясності, критичності мислення і, як наслідок, комунікативної компетентності в пошуку істини. Вона звертає увагу, зокрема, на своєрідність логічних висловлювань про цінності, навіть не тих, які містяться в логіці оцінок або цінностей, а саме тих пропозицій, що містяться в неформальних логіко-риторичних системах і покликані не виводити і не доводити, а, як вказував Х. Перельман, аргументувати. Отже, це не так висловлювання про цінності, як висловлювання з позицій цінностей. Саме останні нерідко становлять зміст постправди.

Є. Бистрицький звертає увагу на фундаментальну філософську дистинкцію між істиною і правдою, зважаючи на двозначність вихідного англійського терміну Post-truth [1, с. 54]. І теж, в руслі комунікативної прагматики, акцентує на заангажованість правди ситуацією життєсвіту, комунікативно-морального бекграунду. Наприклад, вказує на Руську правду часів Київської русі, як таку, що формується на протигагу іншим правдам, як моральним уявленням інших етнічних чи культурних спільнот.

Водночас автор зауважує, що відповідальне ставлення до комунікації в широкому розумінні є запобіжником від самознищення людства засобами правд культурних автентичностей – інструментом постправди. Тож недаремне також розрізнення Є. Бистрицьким пропозиційного, переважно логічного за своєю природою, і екзистенційного вимірів істини.

Щодо суб'єктивних, ірраціональних вимірів постправди, то до них звертається В. Висоцький, який пов'язує утвердження явища постправди з постмодерністським розвінчанням метанаративів і кризою реальності, відображеною в творах філософів-постмодерністів. Також він пов'язує постправду з когнітивними спотвореннями чи ілюзіями [2, с. 132].

На важливості власне філософського аналізу постправди, не лише політичного чи суспільного, зосереджуються М. Мошковський, Т. Сулятицька, М. Харламов, звертаючи увагу на такі явища як маніпуліції суспільною свідомістю або фейкові новини. Зокрема, вони відзначають, що наразі формується «інформаційне середовище, в якому фейкова (недостовірна) інформація не лише відтворюється, а й набуває додаткової підтримки з боку їхніх носіїв. Таке зміщення акценту від істини до «зручної правди», – підсумовують вони, – становить значний виклик для сучасної філософії та епістемології» [6, с. 16]. В той час як Ю. Шабанова та С. Мечиков пов'язують феномен постправди з формуванням парадигми метамодерну в культурі разом з відповідними істотними ознаками постправди, такими як фрагментарність, горизонтальність і ризомність мережевого інформаційного суспільства, неповнота і недостатня аргументованість, некритичність тощо [9].

Тим не менш, вважаємо важливим зосередитися на таких важливих і водночас недостатньо розроблених аспектах феномену постправди як логічна природа цього явища, можливості епістемологічного аналізу постправди як істиннісної ситуації доби постмодерну, виявлення світоглядно-аксіологічних передумов логічних і, навіть, алогічних проявів феномену постправди.

Інформаційна доба плюралістична, поліфонічна і відкрита для найрізноманітніших тлумачень, для різних думок. Однак чи завжди це на користь істині? Бо як же бути з тими

світоглядними настановами, які йдуть ще від Платона, Спінози, Паскаля, Сковороди, про єдність і єдність істини як цілісності і як цінності? ХХ століття привнесло як у філософський, так і в соціокультурний дискурс пріоритет плюралістичності. Але чи це плюралістичність істин, чи лише трактувань цих останніх. Особливої гостроти набуває статус істини в зв'язку з появою поняття (і явища) постправди. В англійському оригіналі воно формулюється як *post-truth*, тобто йдеться про стан не просто після правди, а після істини, що додає строгішого семантичного відтінку цьому поняттю. Відкритим очевидно залишається питання після якої істини ми живемо – після гайдеггерової незабутості – алетей чи аристотелівської епістемі? В будь-якому разі нагадує про себе крах метадискурсів і гранднаративів, про що застерігав ще Ж.-Ф. Ліотар кілька десятиліть тому. Тільки тепер його застереження, як і інших постмодерністів, схоже втілюються в практику суспільного життя, до того ж глобалізованого суспільного життя. І так чи інакше, йдеться про кризу класичних метафізичних систем.

Метафізика, якщо її сприймати не як набір схоластичних категорій чи вихолощену науку наук, яку критикували свого часу позитивісти, а як сутнісне знання (як у М. Шелера), яке поєднує есенцію і екзистенцію, але як антропологічні даності (через що це сутнісне знання неможливе ні без вищих цінностей, ні поза ними), насправді зовсім не втрачала своєї важливості, хоч може й поступилася в актуальності в умовах постметафізичного постмодерного філософування і посткласичного інформаційного суспільства. Симптоматична остання назва. Вона містить вказівку на інформацію, але не будь-яка інформація стає знанням, як і не будь-яке знання стає джерелом теоретичної рефлексії і моральної дії. Надмір же інформації перетворює її переваги в діалектичний протилежний полюс – інформованого невігластва. Ще одна показова деталь: поняття постправди з'являється не в філософській чи науковій сфері, а в сфері засобів масової інформації, тобто в тій площині, яка з самого початку не мала інтенцій на пошук сенсів і, навіть, не завжди налаштована була на знання. Освітньо-просвітницький сегмент ЗМІ є відносно значним і актуальним швидше для газет, телебачення і радіо індустріального суспільства, аніж для постіндустріальних електронних ЗМІ, орієнтованих на прибуток, пропаганду і розважальний сегмент інформаційного простору швидше, аніж на виховний. Звісно, є немалі ризики, що виховна функція ЗМІ може утворювати ризики тоталітарного чи авторитарного контролю. Але ситуація видається такою, що замість того, аби на зміну тоталітарному диктату пропаганди приходив ліберальний, м'який варіант тієї ж пропаганди і цензури. Виходить що відбувається перехід до протилежності, яка по суті несе споріднений зміст, бо ж крайнощі неминуче збігаються, при цьому випадає золота середина, і численні наближені до неї варіанти подачі інформації.

Пробуючи відповісти попередньо на питання про те, яку саме істину прагне замінити собою постправда, можна напевно стверджувати, що жодну. Епістемну наукову істину речей вона нездатна замінити в силу автономності наукового дискурсу, яка зберігається навіть в умовах постнекласичної раціональності, софійну ж істину-алетею вона не замінить через самодостатність останньої і нередукованість її до реальності симулякрів і постправд.

Концептуально можна порівняти становище істини чи, краще сказати, ставлення до істини, в умовах світу постправди, порівнявши дві моделі багатозначних логік – Я. Лукасевича і Д. Бочвара. В першій третє істиннісне значення, яке додається до двох основних – істини і хиби – отримує фактично значення альтернативи між істиною і хибою, в другій це третє значення навпаки означає «і істинно, і хибно водночас», поєднуючи непосредне і зводячи істиннісний результат до абсурду. Саме такою постає істинність в умовах постправди. Іншою ж ознакою сприйняття істини можна вважати, напевно, ту обставину, яка не була знайома ні класичній добі філософії і науки, ні періоду некласичної раціональності і мистецького модернізму, ні навіть здавалось би постмодерністській культурі середини ХХ ст. Йдеться про байдужість до істини, а водночас і до хиби також. Не вибір між істиною і хибою як середній нейтральний варіант, а саме байдужість. Тобто по суті вже відсутня звична раніше боротьба за істину між матеріалізмом та ідеалізмом, номіналізмом та реалізмом чи як в інших подібних протистояннях. Відбувається радше відмова від істини як такої, від істинності. Звісно, все це стосується передусім буденної свідомості, яка формується ЗМІ, але багато в чому ця масова свідомість поширює свої

закономірності і на інші пласти суспільної свідомості. Нарешті третьою визначальною ознакою постправди є налаштованість на довільний суб'єктивний зміст при виборі інформації навіть всупереч очевидним об'єктивним даним досвіду чи розуму.

І хоч цілком виразно в сучасних умовах простежуються соціальні, моральні, екологічні проблеми, та здається на це вже ніхто не зважає всерйоз. Причому специфіка постправди проявляється в тому, що наявному світові і наявному станові справ не пропонується жодної альтернативи. Оскільки людина виявляється безвідповідальною і безініціативною. Цьому звісно сприяють технологічні досягнення, які створюють комфортне в інформаційному відношенні середовище, що робить необов'язковим розв'язування проблем. Але ж саме завдяки здатності розв'язувати проблеми і сформувалось мислення людини. Спрацьовує згадувана мислителями різних часів особливість людської природи – надання переваги стихійним емоційним чинникам перед розумовими при прийнятті рішень. На це вказували Арістотель, Августин, Декарт, Г'юм, інші філософи різних епох. До цього додається добровільна фактично відмова від істини, що не характерно навіть для концепцій класиків постмодерну, які могли обігрувати істину, іронізувати з приводу неї, деконструювати її, але все-таки не відмовлялися від істини.

Якщо ж говорити про функціонування постметафізики в світі постправди, то варто враховувати відмінності образів метафізики у філософській антропології і філософії науки. Так, для філософської антропології великим методологічним і світоглядним проривом стала відмова від догматичних положень класичної метафізики як спекулятивної філософії. Цю тенденцію розвинули, зокрема, С. К'єркегор, Ф. Ніцше, романтики, М. Гайдегер. У філософії науки, в сфері теоретичного розуму, на відміну від практичного розуму філософської антропології, досягненням і одкровенням було повернення метафізики в якості предмета досліджень вартого уваги, її реабілітація К. Поппером, Т. Куном, іншими представниками постпозитивізму.

Згадаємо ще й те, що підставою для критики метафізики в сучасній філософії є тенденції класичної філософії до схематизації, формалізації, а, водночас, прагнення охопити абсолютну істину засобами теоретичних систем. В результаті зміст був підмінений формою, і предметом критики стала фактично не сама автентична метафізика, а її симулякр. Якщо ж говорити про цю справжню сутнісну метафізику, то напевно лише вона, спираючись на вічні цінності і, водночас, гнучко реагуючи на виклики часу, здатна впровадити згадані цінності в суспільну й особисту моральну практику, ефективно протидіючи постправді.

Доречно, на наш погляд, згадати деякі ключові відмінності класичної і неklasичної логік, які мають як методологічне, так і світоглядне значення, зважаючи на значущість даних логік в спробах змоделювати феномен постправди в епістемологічній площині. Наприклад, двозначність класичної логіки, яка, пропонуючи лише два істиннісних значення, зводить логічний смисл висловлень лише до істини або до хибі. Натомість багатозначні логіки пропонують додаткові проміжні значення істинності. І тут, з точки зору аналізу феномену постправди виникає дещо амбівалентна ситуація. З одного боку, неklasичні логіки усувають пізнавальний ригоризм і класичну епістемологічну однозначність, звільняючи простір для світоглядно-сміслових варіацій, для поліфонії думок тощо. З іншого, нерідко саме строга двозначність класичної логіки мимоволі зумовлює появу когнітивних викривлень, таких як, наприклад, хибна альтернатива. І тоді вже неklasична логіка допомагає уникнути таких явищ, які досліджуються зараз в сфері саме сучасної логіки та критичного мислення.

Далі, несуперечливість як фундаментальний методологічний постулат та імператив класичної логіки. Адже її системи і відповідні числення є ніби внутрішньо самодостатніми, тому додавання ззовні недоводжуваних у системі формул призводить до суперечливості. Коли на початку ХХ ст. К. Льюїс, Я. Лукасевич, Д. Бочвар та інші логіки переглядали зміст класичних логічних сполучників, зокрема, імплікації і, як наслідок, законів традиційної арістотелівської логіки, вони фактично ввели фактор суперечливості в актуальний логічний дискурс. З'явилась, зрештою, паранесуперечлива логіка та інші подібні логічні системи. Через те вже не було потреби обов'язково доводити кожне нове положення в неklasичних логічних системах, тим більше емпірично. І вже тим більше нема потреби в емпіричному доведенні світоглядно-філософських

ідей, які, зокрема І. Кант називав метафізичними, і які реабілітував у сучасній епістемології та філософії науки К. Поппер. Значить, в даному випадку, неklasичні логіки теж розкривають критичний, рефлексивний потенціал мислення, допомагаючи протистояти постправді. Вони, з одного боку, дозволяють і заохочують варіативність мислення і багатозначність смислів, з іншого, своєю нелінійністю і відкритістю парадоксальним чином забезпечують доказовість і аргументованість наших міркувань. На користь і того, й іншого, можемо привести висновок Е. Поста, одного з засновників багатозначних логік, який стверджував, що «проблема обумовленості всіх можливих систем, виражених m -значними істиннісними таблицями, є однією з нерозв'язуваних проблем, хоч її вирішення і може пролити світло на звичайні проблеми логіки» [10, р. 183].

Окремо зупинимось на прикладах власне філософського аналізу проблем очевидності, істинності, доказовості пізнання, які в ті чи інші епохи передували і фактично випереджали саме явище постправди. Зразком такого філософсько-методологічного бачення можна напевно вважати вчення Ф. Бекона про ідоли розуму. Хоч і сформульовані ці ідеї в зовсім іншу, модерну добу, втім світоглядні паралелі аналізу англійського дослідника з сучасним феноменом постправди заслуговують на увагу.

Якщо виходити з того, що Ф. Бекон вбачав противагу примарам чи ідолам розуму, тому що зараз ми називаємо когнітивними оманами і пастками мислення, в наповненні розуму такими аксіомами, доказами, выводами, які б в сукупності виводили свідомість на шлях правильного розсуду, достовірного і ефективного методу, то саме в такому ключі здійснюються і сьогоднішні пошуки в сфері протидії фейкам, маніпуляціям масовою та індивідуальною свідомістю, всьому тому, що складає мінливий, ще не до кінця сформований, втім вже доволі виразний зміст поняття постправди. Людський розум, – вказує Ф. Бекон, – коли він знаходить якесь зручне або позірно вірне чи переконливе й прийнятне для себе поняття, підганяє все інше так, щоб підтвердити його і зробити тотожним з ним. Так і в постправді факти, навіть очевидні й доведені, поступаються місцем вимислу й вигоді. Що вкотре доводить внутрішню алогічність і емоційну наповненість феномену постправди. Що втім не заперечує потреби логічного його аналізу з відстороненої, максимально об'єктивної теоретичної позиції. Тому нелогічність постправди не суперечить наявності в ній своєрідної парадоксальної логіки. Що у випадку зі згаданою вище тезою Ф. Бекона, яка ніби відтворює нинішні закономірності функціонування постправди, може, з точки зору логічного аналізу, вважатися проявом підміни понять, або тез у доведенні тощо.

Важливість логічного дослідження як метадослідження впливає, на наш погляд, з висновку І. Хоменко, яка пропонує аналогію між об'єктною мовою і метамовою в логічному аналізі і відповідними рівнями в теорії аргументації: «За аналогією з формальною логікою, де розрізняють об'єктну мову та метамову, можна припустити, що аргументативні міркування можна розглядати на двох рівнях – об'єктному (object level) та метарівні (metalevel)» [8, с. 40]. Продовжуючи транзитивно цю аналогію і екстраполюючи на сферу постправди, можемо зробити висновок, що об'єктним рівнем аналізу постправди будуть всі ті алогічні, софістичні, маніпулятивні та інші судження, що становлять обсяг поняття «постправда», тоді як метарівнем буде логічний аналіз цього «об'єктного рівня». І вже метарівень буде цілком логічним.

Розум також просто нерідко прагне простіших, легших і нібито очевидніших рішень. Досліджуючи проблему інтуїтивних прогнозів, Д. Канеман згадує приклад, коли з двох претенденток на наукову роботу середньостатистичний спостерігач надасть перевагу тій, яка ефектніше виступила на захисті дипломного проекту, натомість не помітивши іншу дослідницю, менш ефектну на виступі і під час співбесіди, зате значно ефективнішу в науковій роботі. Причина ще й в тому, що «в малих вибірках набагато частіше спостерігаються екстремальні результати. У них велику роль відіграє везіння» [4, с. 193].

Так само, коли Ф. Бекон вказує, що розумові притаманно переносити невимушено властивості одних речей і явищ на інші. Тут уже маємо справу з гіпостазуванням, наприклад, або, в кращому разі, з прикладами паралогізмів у міркуваннях, що теж повсякчас має місце в тих чи інших проявах мислення в добу постправди. І як би він не критикував свого часу Арістотеля,

в тому, що стосується пошуку надійних підвалин мислення і пізнання, філософи виявилися цілком навіть схожими в своїх висновках, протидіючи маніпулятивним схемам і оманливим прийомам в пізнанні дійсності. Навіть більше, критика засновника традиційної логіки скерована не так на його погляди і висновки, як на хибні інтерпретації останніх, які виникають внаслідок некритичного захоплення його вченням. Що втім стосується будь-якого філософа, який стає авторитетом й ідолом для послідовників.

Подібні кореляції з сучасним феноменом постправди, точніше, його внутрішніми індивідуальними передумовами, як і спробу логічного аналізу таких передумов, віднаходимо в творчості іншого видатного філософа і методолога Нового часу – Р. Декарта. Він виходить з того, що згодом у Ч. Пірса і, особливо, К. Поппера, буде розгорнуто у концепцію фаллібілізму – неминучої погрішності і небезпомилковості людського пізнання. Оскільки ж помилок уникати нам вдається ні в чуттєвому, ні в раціональному пізнанні, Р. Декарт йде від супротивного і робить відоме припущення, що увесь світ, можливо, якщо не помилка, то грандіозний обман. І одразу шукає шляхи виходу з цього методичного сумніву. Варто зауважити, що метод тлумачиться французьким філософом в максимально світоглядно узагальненому ключі, – як шлях до вдосконалення розуму, як смисложиттєва інтенція, спрямована на розплутування алогічності і непослідовності міркувань, прояснення свідомості. І, якщо Ф. Бекон акцентує на потребі правильного, недвозначного і осмисленого вживання слів, то Р. Декарт звертається до більш фундаментальних підвалин коректності нашого мислення, яке міститься ще в самій свідомості, можливо, навіть, в допредикативному досвіді. В підсумку, так чи інакше, чи з емпіристських, чи з раціоналістичних позицій, ми віднаходимо доволі дієвий інструментарій протистояння вже сучасним когнітивним викривленням, які постправда звичайно не «відкрила» – вони існували й раніше, – але силою масштабу комунікативних засобів посилила до загрозливих розмірів. Сучасний дослідник Лі Макінтайр пропонує своєрідну шкалу недостовірності. На початку просто паралогізми, ненавмисні порушення правил логіки, потім – навмисне непомічання окремих фактів чи факторів, нарешті на вершині «піраміди» – брехня як свідоме введення співрозмовника в оману [див.: 5, с. 16]. І, звичайно, постправда дотична до двох останніх щаблів згаданої ієрархії передусім.

Доречно буде згадати порівняння постправди з «логікою ринку». І знову знайдемо паралелі з ідолами ринку згаданого англійського філософа, в якого робиться акцент на розбіжностях між знаками і значеннями, словами й денотатами в повсякденному слововжитку, коли слова, ніби на ринку, виконують функції розмінних монет, легко обмінюються і мало важать в прямому й переносному значенні.

Висновки. Пліуралістичність, відкритість і поліфонічність інформаційної доби далеко не завжди йдуть на користь істині як меті пізнання. Сама постправда як своєрідна візитна картка доби етимологічно краще відтворюється як «пост-істина», тобто ситуація після істини. Пробуючи відповісти попередньо на питання про те, яку саме істину прагне замінити собою постправда, можна напевно стверджувати, що жодну. Епістемну наукову істину речей вона нездатна замінити в силу автономності наукового дискурсу, яка зберігається навіть в умовах постнекласичної раціональності, софійну ж істину-алетею вона не замінить через самодостатність останньої і нередукованість її до реальності симулякрів і постправд.

Концептуально можна порівняти становище істини чи, краще сказати, ставлення до істини, в умовах світу постправди, порівнявши моделі багатозначних логік – Я. Лукасевича, Д. Бочвара, Е. Поста. В першій третє істиннісне значення, яке додається до двох основних – істини і хибі – отримує фактично значення альтернативи між істиною і хибою, в другій це третє значення навпаки означає «і істинно, і хибно водночас», поєднуючи непомічане і зводячи істиннісний результат до абсурду. В третій істина і хиба як крайні полюси включаються в більш загальну картину.

Пропонуючи проміжні значення істини між істиною і хибою, некласичні логіки можуть стати інструментом концептуального зображення світу постправди. З одного боку, некласичні логіки усувають пізнавальний ригоризм і класичну епістемологічну однозначність класичної логіки, звільняючи простір для світоглядно-сміслових варіацій, для поліфонії думок тощо. З іншого,

нерідко саме строга двозначність класичної логіки мимоволі зумовлює появу когнітивних викривлень, таких як, наприклад, хибна аналогія. І тоді вже не класична логіка допомагає уникнути таких явищ, які досліджуються зараз в сфері саме сучасної логіки та критичного мислення.

Важливе значення мають і зразки суто філософського аналізу проблем очевидності, істинності, доказовості пізнання, як у вченні про ідоли Ф. Бекона або концепції універсального сумніву Р. Декарта. Ці та інші вчення в ті чи інші епохи передували і фактично випереджали саме явище постправди, передбачаючи його появу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бистрицький Є. . Екзистенційна істина і постправда. *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 54–71.
2. Висоцький О. Ю. Постправда: концептуальні та праксеологічні виміри. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 10. С. 128–133.
3. Єрмоленко А. Дискурс. Комунікація. Моральність. Монографія. К.: Наукова думка, 2021. 438 с.
4. Канеман Д. Мислення швидко і повільно. К.: Наш формат, 2025. 480 с.
5. Макінтайр Л. Постправда. К.: Arthuss, 2021. 208 с.
6. Мошковський, М. В., Сулятицька, Т. В., Харламов, М. І. Постправда як філософський феномен сучасного інформаційного простору. *Вісник гуманітарних наук*, (13). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17632396>.
7. Філософські аспекти дослідження каузальності в соціальногуманітарній сфері : монографія / О. М. Єременко, О. В. Соловійов, І. С. Піляєв та ін. ; за ред. О. М. Єременка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 406 с.
8. Хоменко І. Неформальна логіка та аргументативне міркування. *Філософська думка*, 2017. №3, С. 34–46.
9. Шабанова Ю.О., Мечиков С.А. Феномен постправди в міфологічному просторі метамодерну. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. № 3. 2024. С. 148–157.
10. Post E.J. Introduction to a General Theory of Elementary Propositions. *American Journal of Mathematics*. Vol. XLIII. No 3. 1921. P. 163–185.

REFERENCES

1. Bystrytskyi, Ye. (2018). Ekzystentsiina istyna i postpravda [Existential truth and post-truth]. *Filosofska dumka*, (5), 54–71. [in Ukrainian].
2. Vysotskyi, O. Yu. (2018). Postpravda: kontseptualni ta prakseolohichni vymiry [Post-truth: Conceptual and praxeological dimensions]. *Grani*, 21(10), 128–133. [in Ukrainian].
3. Yermolenko, A. (2021). *Dyskurs. Komunikatsiia. Moralnist* [Discourse. Communication. Morality] (Monograph). Naukova dumka. [in Ukrainian].
4. Kahneman, D. (2025). *Myslennia shvydke i povilne* [Thinking, fast and slow]. Nash Format. [in Ukrainian].
5. McIntyre, L. (2021). *Postpravda* [Post-truth]. Arthuss. [in Ukrainian].
6. Moshkovskyy, M. V., Sulyatytska, T. V., & Kharlamov, M. I. (2023). Postpravda yak filosofskyy fenomen suchasnoho informatsiinoho prostoru [Post-truth as a philosophical phenomenon of the modern information space]. *Visnyk humanitarnykh nauk*, (13). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17632396> [in Ukrainian].
7. Yeremenko, O. M., Soloviov, O. V., Piliaiev, I. S., et al. (2021). *Filosofski aspekty doslidzhennia kauzalnosti v sotsialnohumanitarnii sferi* [Philosophical aspects of the study of causality in the socio-humanitarian sphere] (O. M. Yeremenko, Ed.; Monograph). Helvetica. [in Ukrainian].
8. Khomenko, I. (2017). Neformalna lohika ta arhumentatyvne mirkuvannia [Informal logic and argumentative reasoning]. *Filosofska dumka*, (3), 34–46. [in Ukrainian].
9. Shabanova, Yu. O., & Mechikov, S. A. (2024). Fenomen postpravdy v mifolohichnomu prostori metamodernu [The phenomenon of post-truth in the mythological space of metamodernism]. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal*, (3), 148–157. [in Ukrainian].
10. Post, E. J. (1921). Introduction to a general theory of elementary propositions. *American Journal of Mathematics*, 43(3), 163–185. [in English].

Roshkulets Roman Heorhiyovych
Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Cultural Studies
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2, M. Kotsyubynskiy str., Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0009-0007-1283-0940

OUTLOOK BACKGROUNDS FOR INTERPRETING POST-TRUTH BY NON-CLASSICAL LOGIC

The problem of research is determined by social and cultural condition where the phenomenon of post-truth has been emerged. The purpose of paper is investigation of logical and epistemological aspects of post-truth, its inner logic and cognitive attitudes, especially in the comparison with classical ideas and examples of reasoning. It is important also socio-psychological background and philosophical interpretations of the post-truth.

Research methods: Methodological bases of the paper are dialectical method for investigation of implicit controversial interconnections of different aspects of the phenomenon of post-truth, as well as methodological approaches of researchers of the critical thinking which is perhaps the main tool in countering post-truth, its ideological and psychological consequences.

As a result, we can conclude that current society based on information is pluralistic and polyphonic one. However, such traits do not always benefit the truth as cognitive goal. Post-truth etymologically signs situation after truth. But after what truth? Probably after none. Because if we distinct two main cultural kind of truth – so called as episteme and sophia, we understand that both episteme and sophia (aletheia) kind of truth are autonomous, each in its own way. Scientific discourse is self-sufficient. At the same time metaphysical aletheia can not be reduced to any simulacra or post-truth.

The attitude to the truth in the post-truth world can be illustrated by concepts of non-classical logic by J. Lukasiewicz, D. Bochvar, E. Post. First of them proposes third truth value besides true and false – uncertainly (true or false). Logic of absurd contains third includes the same name truth value (both true and false). Many-valued logic by E. Post includes the two previous ones into a more general picture.

Offering truth values intermediate between truth and falsehood, non-classical logic can become a tool for conceptual representation of the post-truth world. Non-classical logic eliminates cognitive rigorism of classical logic freeing up space for semantic variations and pluralism of outlooks. But in the same time some features of classical logic lead us to cognitive biases, for example false analogy. That's why non-classical logic let us to avoid different cognitive biases.

Classical philosophical researches itself are also of great importance for solving post-truth problems. As an example the following can be mentioned: F. Bacon's conception on the idols of knowledge, R. Descartes' concept of the universal doubt etc. These concepts actually anticipated the phenomenon of post-truth.

Key words: Post-truth, metaphysics, Non-classical logic, critical thinking, truth and false, outlook, communication, values.

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.04.2026